

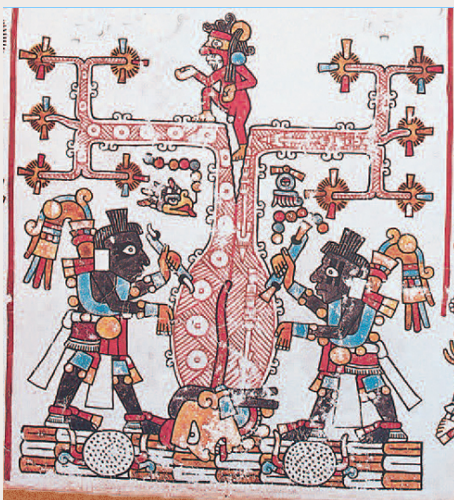
Jardín Etnobiológico de Oaxaca

Tùíkun

Tu?'un sâvi (Mixteco, Alcozauca)

Taxodium mucronatum

Tùíkun

Alejandro de Ávila Blomberg
Jardín Etnobiológico de Oaxaca

Nombres indígenas

- **nuyúkún** (lengua sahin sau, mixteco de San Miguel el Grande)
- **yagbejdx, yagguitz** (lengua dixdà,zapoteco de Mitla)
- **yka kityee kityin** (lengua cha'jna'a , chatino de Panixtlahuaca); etimología: ‘arbol pino pluma’
- **yya²cu²** (lengua dibaku, cuicateco de Santa María Pápalo)
- **?hu?hu?tl** (náhuatl de la Cuenca de México, siglo XVI)

Kìvì itún yó’o nùú na ñuu

Tùíkun

Kìvì itún yó’o nùú na ká’vi

Taxodium mucrunatum Ten.

Tá’án itún iin kátyi kûnì koo

CUPRESSACEAE

Nùú íyo itún yó’o

Íyo nú Ñuu K?yo Ká’nu xí’ín Ñuu Guatemala.

Nùú kútóo itún yó’o koo nú

Kútoos nù koo nù nùu ndíkàà tìku?i, yu'ú ndò'yo, yu'ú itia xí'ín yu'ú ìvì, íyo tu nù tiañu ikú nùu ndàà.

Ná ndatú'ún lo'o yu xá'á itún yó'ó xí'ín ndó

Ndítyi iin tá'án nù itún yó'o, iin nù ká'nu và'a, ñuu naní Santa María Tule, ñuu nà tá'án yó ndátú'ún zapoteco, kù'va sava hora kee yó Ñuu Nd?vá yó'o ra xàà yó ikán. Xà na'á kuìyà kúú ña ndítyi nù ñuu nà kán, kù'va ùvì mîl kuìyà káá kúú ña. Nà ká'vi, nà ká'àn nà xí'ín arqueólogos, kátyi nà saá, sana ní ra, xà nìxìkòo ñuu Tule yó'o kuìyà saá ví tyè, ta na ñuu yó'o kúú na xìkì'in kuénda xí'ín tùikun yó'o ndítyi ndiàà vityin. Sana ra mií tùikun yó'o kúú yàà va nù nìxìyo Ñuu Nd ?vá yó'o, ndiàà jardín yó'o va nìxìyo nù. Ta, tá'án itún yó'o kúú nù kùva'à escultura xí'ín tiàyù kuálí ndíta ini jardín yó'o kuni ndó.

Ká'àn nà ká'vi và'a xà'á Ñuu Nd?vá, ñà nèkéé kùu kàna tùikun yó'o Ñuu Tule, nà xindee xina'á kúú na ndátú'ún tyè, rà táta naní Quetzalcóatl kúú ra tyì'i tùikun yó'o. Atú s?vi ra yó'o kúú ra, rà táta naní Pecocho, rà kèè Ñuu Nicaragua, rà kán kúú tuku ra tyì'i nù tyè. Inka tuku na ndátú'ún, nà xindee xina'á Ñuu Tule yó'o tyè xixa'ndià ní nà itún, xixà'ní ní nà kití ikú, kòò níki'in na kù'va ra yàà ra nì ìtyì va ikú ñuu nà, nì ìtyì tìku?i nà, kixàá ndó'o ini nà nùu ñà'a. Saá xíka iin ra táta naní Condoy, rà tyée ín uu nùu na ñuu **ayuuk** mixe, xíka ra nìxàà rà Ñuu Tule yó'o, ta téé xini nà rà nìkà'àn nà xí'ín ra, xàku ndá'vi nà nùu ra, ña'á kúú ñá, tiàa kúú ra, kití kúú rí, xàku ndá'vi ndi'i na nùu ra ná tyindieé tá'án ra xí'ín na. Ta saá, xini rà ndá'vi ví ndó'o na, nándikó ini nà xà'ndia na itún, xà'ní na kití ta kùnd?'vi ini rà xini rà nà. Kì'in ra karróti ní'i ra ta tùvi ra nù nùu ñu'ú saá vityin vityin ndàkaka vìkó nùu ndiví ta kixàá sàví kúún rá, kùun kùun rá ta saá yàà ndùkuíí ikú ñuu nà. Karróti yó'o kúú nù nàna ndíxín ikú nda'á, ndùk?'yo xà'á ta ndùu nù tùikun. Ta saá ndàkoo ra karróti rà ndítyi nù ñuu ikán tyi xà tùikun va ndùu nù, ñà kán ná kundàà ini nà rà yó'o kúú ra kàndityi nù.

Ñà yó'o kúú ña ndátú'ún na tá'án yó xà'á tùikun yó'o kuìyà xìndikàà áta Porfirio Diaz ve'e tyíñu Ñuu K?'yo. Su xà yàtyì kà ví íyo itún yó'o tyi xà ndàña'à nà nù ín uu nù nùu tutu naní códice Yuta Tnoho (án ña xika'àn nà xí'ín Códice Vindobonense). Tutu yó'o kèè ña iin ñuu naní Ñuu Savi Ñu'u ndíkùn ndiaa Ñuu Nd?vá, ta ndátú'ún ña xí'ín yó nìsaa kùu nìxìkòo ?vi nùu ndéé yó yó'o nùúna ñuu ísàví xindee xina'á. Nùu tutu yó'o ndàña'à nà iin tùikun yó'o ta tokó nù yó'o kàku ùvì nà ìví, iin ña'á iin tiàa. Nà yó'o kúú na nùu nùu kuití nìtùvi nùu ta saku?nà na ñuu ndéé jyo vityin.

Traducción y voz en lengua **Tu?'un sâvi** (Mixteco, Alcozauca):
Juana Mendoza Ruiz

Editor responsable: Enrique Scheinvar Gottdiener , escheinvar@gmail.com

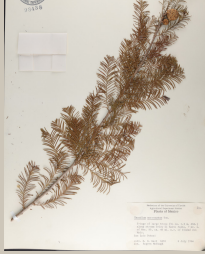
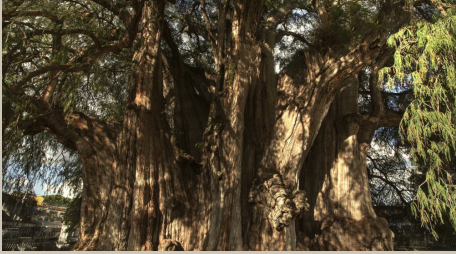

imagen: /var/www/html/cedulas-del-jardin/publicar/www/html/cedulas-del-jardin/publicar/www/html/cedulas-del-jardin/p

Forma de citar:

. Tùíkun v.1.00 *Cédulas del Jardín en lenguas originarias*.

https://cedulasdeljardin.mxcedula/JebOax/sabino_xta accesado el 38 de agosto de 2026

Versiones previas: v.1.1

Licencia. Se concede permiso para copiar, distribuir y/o modificar este documento bajo los términos de la Licencia de Documentación Libre de GNU, Versión 1.3 o cualquier versión posterior publicada por la Free Software Foundation; sin Secciones Invariantes, Textos de Portada y Textos de Contraportada.